ר"ן ריש פסחים (סוף א. בדפי הרי"ף)

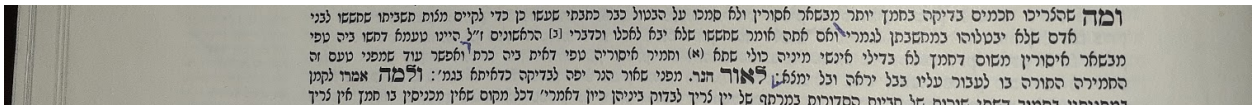

רש"י פרשת בראשית (פרק ב')
(ב) ויכל אלהים ביום השביעי - רבי שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש, הקב"ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום. דבר אחר מה היה העולם חסר, מנוחה, באת שבת באת מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה:

שלטי הגבורים יומא (ב: בדפה"ר) בשם הריא"ז
ומה הוא התוספת [= תוספת שבת] שיזהר מן הספק ולא יעשה מלאכה בין השמשות אלא מתחיל שביתתו מבעוד יום ... תוספת זו אין בו עונש כרת ולא אזהרת לאו שנאמר כל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה לא נאמר עונש ואזהרה אלא על עצמו של יום אבל התוספת יש בה מצות עשה כדי שיתרחק אדם מן הספק ויתחיל מבעוד יום

מדרש שמות רבה (פרשה טז)
אתה מוצא שתי פרשיות סמוכות פרשת נזיר ופרשת סוטה, הנזיר נודר שלא לשתות יין אמר לו הקב"ה נדרת שלא לשתות יין כדי להרחיק עצמך מן העבירה אל תאמר הריני אוכל ענבים ואין לי עון, אמר לו הקב"ה הואיל ונדרת מן היין הריני מלמדך שלא תחטא לפני אמר למשה למד לישראל הלכות נזירות, שנאמר (במדבר ו) איש כי יפליא לנדור וגו' מיין ושכר יזיר, מכל אשר יעשה מגפן היין ... וכן האשה נקראת גפן שנאמר (תהלים קכח) אשתך כגפן פוריה, אמר הקב"ה אל תאמר הואיל ואסור לי להשתמש באשה הריני תופשה ואין לי עון או שאני מגפפה ואין לי עון אני נושקה ואין לי עון, אמר הקב"ה כשם שאם נדר נזיר שלא לשתות יין אסור לאכול ענבים לחים ויבשים ומשרת ענבים וכל היוצא מגפן היין אף אשה שאינה שלך אסור ליגע בה כל עיקר

מסכת אבות דרבי נתן (פרקים א – ב)
ועשו סייג לתורה. ועשה סייג לדבריך כדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו ואדם הראשון עשה סייג לדבריו. תורה עשתה סייג לדבריה. משה עשה סייג לדבריו. ואף איוב ואף נביאים וכתובים וחכמים כולם עשו סייג לדבריהם:

איזהו סייג שעשתה תורה לדבריה הרי הוא אומר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב (ויקרא י"ח י"ט) יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים ת"ל לא תקרב.

רמב"ם סוף ס' קרבנות
... אף על פי שכל חוקי התורה גזירות הם כמו שביארנו בסוף מעילה ראוי להתבונן בהן וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם הרי אמרו חכמים הראשונים שהמלך שלמה הבין רוב הטעמים של כל חוקי התורה יראה לי שזה שאמר הכתוב והיה הוא ותמורתו יהיה קדש כענין שאמר ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו ירדה תורה לסוף מחשבת האדם וקצת יצרו הרע שטבע של אדם נוטה להרבות קניינו ולחוס על ממונו ואע"פ שנדר והקדיש אפשר שחזר בו וניחם ויפדה בפחות משוויו אמרה תורה אם פדה לעצמו יוסיף חומש וכן אם הקדיש בהמה קדושת הגוף שמא יחזור בו וכיון שאינו יכול לפדותה יחליפנה בפחותה ממנה ואם תתן לו רשות להחליף הרע ביפה יחליף היפה ברע ויאמר טוב הוא לפיכך סתם הכתוב בפניו שלא יחליף וקנסו אם החליף ואמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש וכל אלו הדברים כדי לכוף את יצרו ולתקן דעותיו ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים וכן הוא אומר הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת להודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך:

רמב"ם הל' מאכלות אסורות פרק ט'
[הלכה א] בשר בחלב אסור לבשלו ואסור לאכלו מן התורה ואסור בהנאה ... [הלכה ב] לא שתק הכתוב מלאסור האכילה אלא מפני שאסר הבשול כלומר ואפילו בשולו אסור ואין צריך לומר אכילתו, כמו ששתק מלאסור הבת מאחר שאסר בת הבת.

כסף משנה הל' טומאת מת (פרק א' הלכה ב')
ויש לתמוה דהא אין עונשין מן הדין [= שאין לענוש על־פי קל־וחומר] ... וי"ל שמאחר שבת הבת אינה אסורה אלא מחמת הבת שהיא אמה ממילא משמע שהיא אסורה ואין כאן עונשין מן הדין וכך אמרו בפרק הנשרפין (דף ע"ו) גבי איסור הבת וכי עונשין מן הדין גילוי מילתא בעלמא הוא ופירש"י כמ"ש, ובשר בחלב ... אי נמי דמשמע שלא אסרה תורה לבשל אלא כדי שלא יבוא לאכול

זמנים הלכות חמץ ומצה פ"א ב

מקורות וציונים

ה"א. מצות עשה מה"ת פסחים ד: לה. ירושלמי שם פ"ט ה"ד ופסהדרין פ"ב ה"ג מכילתא נא פ"ח, עור מ"ו תכ"ח סמ"ג עשין נ"ט. שנאמר ביום הראשון (שמות י"ב). לא תשחט על חמץ (שם ל"ד):

הגהות הרב"ך

ה"א. מצות עשה מן התורה להשבית חמץ קודם זמן איסור אכילתו. הבה. לא הבנתי דבריו שהוא כתב למעלה (פ"ט ה"ח) משעה שנית ומעלה לוקה מן התורה ממש דזמן הבעתה ואיסור אכילה בשעה אחת היא ובכלל אמר דזמן הבעתה קודם זמן איסור אכילתו, ועוד יש למפות עליו שאמר כי אין בהבעתה אסור כי אם עשה ומדברי רבא (ה.) משמע דאיסור נאמר כי אם שמיעת הפסח ואינך, וי"ש:

רעק/א

ה"ש. בלחם משנה ד"ה והאוכל: אפשר דה"ה בהגה וכו'. ע' במ"ל פ"ב ה"ח מהל' יסודי התורה בד"ה ולפיתי לה"ה שם וכו' במ"ש הרב המגיה שם.

פ"ב א מצות עשה מן התורה וכו'. פ"ק (ד: ה) דל"ע מיהת ממן משש שעות ומעלה אסור מה"ת כן דכתיב לך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ואמרו לרבות יום ד' שעד חצות יהיה החמץ מצוטר ורבא אמר לא תשחט על חמץ וכו' בדמיתא לעיל (פ"ט ה"ח):

ה' א למדת שמותר לאכול חמץ ביום ארבעה עשר עד סוף שעה רביעית. ואין אוכלין בשעה חמישית אבל נהנין בו. והאוכל בשעה ששית מכין אותו מכת מרדות. והאוכל מתחלת שעה שביעית לוקה:

פרק שני

א מצות עשה מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו שנאמר ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. ומפי השמועה למדו שראשון זה הוא יום ארבעה עשר. וראיה לדבר זה [ל] מה שכתוב בתורה לא תשחט על חמץ דם זבחי כלומר לא תשחט הפסח ועדיין החמץ קיים. ושחיטת הפסח הוא יום ארבעה עשר אחר חצות:

ה' א למדת שמותר לאכול חמץ ביום ארבעה עשר עד סוף שעה רביעית. ואין אוכלין בשעה חמישית אבל נהנין בו. והאוכל בשעה ששית מכין אותו מכת מרדות. והאוכל מתחלת שעה שביעית לוקה: כ"ה למדת וכו' עד סוף הפרק. מבואר במה שקדם. ובמכת מרדות ידועה בכל איסור של דבריהם וכבר כתבתי פ"ט מהלכות שבת (ה"ג):

פ"ב א מצות עשה מן התורה וכו'. פ"ק (ד: ה) דל"ע מיהת ממן משש שעות ומעלה אסור מה"ת כן דכתיב לך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ואמרו לרבות יום ד' שעד חצות יהיה החמץ מצוטר ורבא אמר לא תשחט על חמץ וכו' בדמיתא לעיל (פ"ט ה"ח):

ל"ה ומפי השמועה למדו שהראשון זה הוא יום ד' וכו'. ולא"ת נהי דרבא אמר בגמרא הכי (ה.) וכן הכריעותא משום דרבו לומר דבריהם אפילו לר"ש אלא רבינו דפסק כר"י דאמר שש שעות נקי משום לא תאכל עליו חמץ אמאי לא הביא אותו הפסוק לראיה. וי"ל דהא לאו מילתא היא כלל דהוא רוצה להביא ראיה לענין הבעתה ושם לא הוזכר אלא אכילה אבל הכא משמע מקרא אלא ידוע החמץ קיים א"כ הרי משמע כאן הבעתה:

הגהות מיימוניות

[ל] כדינא ותניא נמי הכי פ"ק (ה.) ע"כ:

מגדל עוז

פ"ב. א-ג. מצות עשה מן התורה כו' עד ולהוציאו מכל גבולו. פ"ק דפסחים (דף ד' ה') ופרק שני. וכירושלמי דפסהדרין חמץ חייבין עליו עשה ולא תעשה עשה על כיוצרו דכתיב בתיכם שאור מבתיכם לא תעשה שאור לא יחלא בבתיכם ע"כ:

פ"ב א כ"ה הא למדת שמותר לאכול חמץ ביום י"ד עד סוף שעה ד' ולא גזרינן משום יום המעונן דכיון דמרבע זמן סעודה לכל היא לא יעבה (בכולם בקיום) [בהלכ בקיום] כה ואין אוכלין בשעה חמישית אבל נהנין בו כלומר מאכיל לבהמה או מוכרו או מסיקו תחת תבשילו אלא גזרו בה אלא באכילה אבל בהנאה לא, והאוכל בשעה ששית מכין אותו מכת מרדות דהא אינו אלא גזירה דרבנן דלא ליגע באורייתא ואין לקה ומכת מרדות הוא פחות ממרבעים לפי מה שיראה הדיינין ואם לא ירצה לקבל אלא לאכול חובטין אותו עד שתאנה נפשו כדבעינן לברורי בשלהי פרק שני. והאוכל מתחלת שביעית לוקה שהרי עובר על לא תאכל עליו חמץ כמ"ש הרב למעלה:

פ"ב א כתב הרב מ"ע מן התורה כו' ומה היא השבתה שהיא אמורה בתורה שיבטל את החמץ בלבו כו' עד שאין בו צורך כלל. פ"ה. אעפ"י שביטול החמץ ביום ארבעה עשר דאורייתא הוא לא מברכינן עליה שפיר בו ברכה שהרי אין בו מעשה ואפילו מעשה זועה דהיינו דבור ליתא ביה שהרי הביטול בלב הוא תלוי במ"ש הרב שיבטל החמץ בלבו כו' ויש"ס בלבו כו' ובגמרא בהרבה מקומות מבטל בלבו, ומה שהגריכו חכמים לומר כל חמירא ולהוציא הביטול בפה לא עשו כן אלא כדי לברר הביטול, מיהו ביטול הפה בלא הסכמת הלב לא הוי ביטול ובהפקרו לא סגיא שהרי אלרו המשתמרת קונה לו אפי' שלא מדעתו אבל מאחר שבטל או לא עבר בבל ירחה ובכל ימצא דהכי דרשינן ליה

רבינו מנוח

ל"ה הא למדת שמותר לאכול חמץ ביום י"ד עד סוף שעה ד' ולא גזרינן משום יום המעונן דכיון דמרבע זמן סעודה לכל היא לא יעבה (בכולם בקיום) [בהלכ בקיום] כה ואין אוכלין בשעה חמישית אבל נהנין בו כלומר מאכיל לבהמה או מוכרו או מסיקו תחת תבשילו אלא גזרו בה אלא באכילה אבל בהנאה לא, והאוכל בשעה ששית מכין אותו מכת מרדות דהא אינו אלא גזירה דרבנן דלא ליגע באורייתא ואין לקה ומכת מרדות הוא פחות ממרבעים לפי מה שיראה הדיינין ואם לא ירצה לקבל אלא לאכול חובטין אותו עד שתאנה נפשו כדבעינן לברורי בשלהי פרק שני. והאוכל מתחלת שביעית לוקה שהרי עובר על לא תאכל עליו חמץ כמ"ש הרב למעלה:

לחם משנה

אבל אי הוה גזרינן חמש אטו שש לא הוה צריך ליום המעונן דבלאו יום המעונן נמי טעי אינש בחדא שעתא דהי היכי דטעי בשש ושבע בדאיתא שם ביומא בקרבתא קאי הכא נמי טעי בין חמש לשש אלא ודאי דבגמרא לא רצו לומר כן משום דהוי גזירה לגזירה כיון דלא גזרו בשש אלא אטו שביעית הוי גזירה לגזירה. ועוד קשה דלבאורה משמע דכמחלוקת בבלן בחמץ כך מחלוקת שם בעדות כדאמרו שם בגמרא ומשמע דאם רבינו פסק כאן כר"י דאוכלין כל אדבע ובחמש גזרינן דטעו אינשי כולי האי א"כ היה לו לפסוק כן בעדות ואלו אשכחינן שכתב בסוף ס"ג מהלכות עדות עד אומר בחמי שעות ביום והשני אומר בשלש שעות הרי עדותן קיימת שדרך העם לטעות בשעה אחת אבל אם אמר האחד בשלש והשני אמר בחמש עדותן בטלה ע"כ. ל"כ הרי שם פסק כר"מ. מיהו הא לאו קושיא היא כלל דלאו הא בהא תליא דלטע"ג דהוא פסק כר"מ דסבר דלא טעו אינשי כולי האי מ"מ כאן בחמץ פסק דטעו בין חמש לשבע גזירה משום יום המעונן דדאמר רבא בגמרא ובעדות לא שייך הך טעמא דבדקינן להו לעדים אי הוה יום המעונן אי לא ועוד דעדים זריזים הם להך מילתא אע"ג דלא ס"ל עדות לזריזים מסורה מ"מ בהא הם זריזים. וכ"ת מ"מ למה פסק כר"מ בעדות נגד ר"י דהלכה כר"י לגבי ר"מ י"ל משום דבמתניתין ברים היו בודקין הוא כדברי ר"י בחתם ולא אמרו שם דברי ר"מ ואם כן הלכה כחתם משנה: ותו קשיא לי הא בהלכות עדות קושיא חזקה דמרלה ודאי דלא פסוק הא רבינו לא כתביי ולא כרבא כלל דלגבי כבר הוכחתי דלר"מ לחד ליטנא אינו טועה כלום ולר"י כרבא כלל שעה ולפיכך ליטנא לר"מ טועה משהו ולר"י שעה וחצי ולרבא לר"מ אדם טועה שתי שעות חסר משהו ולר"י אדם טועה שלש שעות חסר משהו והוא ז"ל כתב שם שכן דרך לטעות שעה אחת והוא לא כמאן דאמר משהו לו לפרש כרבא אליבא דר"מ דהכין הלכתא כרבא לגבי דלגבי וה"ל למימר דרך אדם לטעות שתי שעות חסר משהו ונפקא לן דאי בדקינן להו לבהדי ואמרי בתחלת שתים או בתחלת שלש דלא מכחשי אהדי ועדותן קיימת ולדברי רבינו כמה שכתב שם שכן דרך העם לטעות שעה אחת הוי הכחשה דשתי שעות חסר משהו לא טעו והוא נגד האמת ועל לד הדוחק היה נראה כמה שכתב רבינו דרך העם לטעות שעה אחת ר"ל בדבור הלשון זה אומר שתים וזה שלש שבדבור כפי הנראה אין הפרש בהם אלא אחת אבל ודאי כך דייקת שפיר הוי טעות שתים ומשהו והוא דוחק גדול וצ"ע. ולקושיא הראשונה שמעתי משם חכם תשובה אחת של רבינו ז"ל שהשיב לחכמי לונדל על זה דע"ג דבגמרא מוכח דטעו בין חמש לשבע ביום המעונן מ"מ רצה הוא לאת שעה אחר יותר קרוב לחברא ואע"פ שהגמרא לא אמרו אין חשש בה דלא פליג על הגמ' בזיגא. וכל זה אינו שוה לי כלל ודאי הא טעמא קלישא הוא דהוי גזירה לגזירה בדפרישית וצ"ע:

ה' א והאוכל בשעה ששית מכין אותו מכת מרדות כו'. ולא"ת אפילו בשעה חמישית אמאי לא יקבי מכת מרדות דהא מדרבנן אסור ושוב אמאי נקט אוכל בשעה ששית אפילו נהנה בשעה שלש נמי אסור מדרבנן. וי"ל דמ"מ כיון דהיא שעה דמותר בהנאה ס"ל ז"ל דלא נחמיר כל כך בשלילתו. והא דנקט אוכל אפשר דה"ה נהנה אלא נקט אוכל לחידי דצריך למיקט בתר הכי דשעה שביעית אוכל דהתם חזקה אוכל והוא משום לא תאכל עליו חמץ אבל לא נהנה:

פ"ב א ומפי השמועה למדו שהראשון זה הוא יום ד' וכו'. ולא"ת נהי דרבא אמר בגמרא הכי (ה.) וכן הכריעותא משום דרבו לומר דבריהם אפילו לר"ש אלא רבינו דפסק כר"י דאמר שש שעות נקי משום לא תאכל עליו חמץ אמאי לא הביא אותו הפסוק לראיה. וי"ל דהא לאו מילתא היא כלל דהוא רוצה להביא ראיה לענין הבעתה ושם לא הוזכר אלא אכילה אבל הכא משמע מקרא אלא ידוע החמץ קיים א"כ הרי משמע כאן הבעתה:

מגיד משנה

זמנים הלכות חמץ ומצה פ"ב

כסף משנה

רצב

ב ומה היא השבתה זו וכו'. מפורש בגמ' (ד: י:) דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה ובדיקת חמץ מדרבנן היא. ואמר רב יהודה (ד:) הבודק צריך שיבטל היכי מבטל דאמר הכי כל חמירא דאיכא ברשותי ליבטל ולהוי כעפרא דארעא. וכתוב בעיטור (ה' ביעור חמץ דף"כ ע"ב) מתחבא דשליח נמי מבטל דשלוחו של אדם כמותו:

ב ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא [3] שיבטל החמץ בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל. ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל: ג ומדברי סופרים לחפש אחר החמץ במחבואות ובחורים ולבדוק ולהוציאו מכל גבולו. וכן מדברי סופרים שבודקין בלילה מתחלת ליל ארבעה עשר לאור הנר. מפני שבלילה כל העם מצויין בבתיהן ואור הנר יפה לבדיקה. ואין קובעין מדרש בסוף יום שלשה עשר. וכן החכם לא יתחיל לקרות בעת זו שמא ימשך וימנע מבדיקת חמץ בתחלת זמנה:

ג וכן מדברי סופרים שבודקין ומשביתין לילה שלישי לאור ל"ד בודקין את החמץ לאור הנר וגמ' (ה.) [מפרש] טעמא בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה אמר אביי הילכך אפי' צורכא מדרבנן לא ליפתח בעזרה בצורתא דתליסר נהי מרבינה מ"ש דאמר מעכשו ליה מעתתא ואתי לאימנועי ממצוה ופירש רבינו בסוף יום י"ג. וכתבו בתוספות מכאן נראה שאסור לאכול ביום י"ד קודם בדיקה דילמא אתי לאומשוכי עד כאן. ונראין דברי הה"מ הוא:

ב ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא שיסיר החמץ כעפר וכו'. זו הנוסחא שבספרי רבינו שבידינו. ומשמע מפשט לשון רבינו דמדאורייתא תרתי בעינן ביעור וביטול ומפקינן לביטול מדאמרינן בספרי (פ"ש ראה) לא יראה לך בעל בלבך לי נמי מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו לו תשרפו בעינן שפירש בעבודה זרה השחת שרוף ובלה וביעור נמי כיון שהתמירה בו תורה בחמץ בפסח לבטלו בלבו מש"כ בשאר איסורין שבתורה אינו לן למימר דחמץ בפסח צריך ביעור בעין ע"ז אלא מדאפקיה בלשון תשביתו נגי לן דהיכא דלא אפשר ליסבי ביטול ומפרו הכתוב לחכמים שיפרשו היכא סגי בביטול והיכא בעי ביעור והם פירשו דלחמץ יודע בעינן ביעור ונחלקו התנאים כולד מבערן בדליתא פ' כל שעה (פפ.) ולחמץ שאינו יודע סגי בביטול ומונא גלוסקא דדעתיה עילוה ותגמיד הוישב לפני רבו ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו וההולך לשתות פסחו ולמוד בנו ואינו יכול לבטל אפשר וסגי להו בביטול אבל אינו חייב לבדוק אפילו במקום שמכניסין בו חמץ אלא שחכמים חייבו לבדוק אחרים בכל מקום שדרך להכניסו שאש"ש שבודקין מבעלים. ואפשר לפרש עוד דמאי דקאמר וכן מד"מ לא קאי אלא לענין שהבדיקה והביטול יהיו בתחלת ליל י"ד אבל מלאות בדיקה והסבתה מדאורייתא הוא וכפי זה היינו טעמא דבמתניתין לא תנן אלא בדיקה וביעור, בדיקה דתנן (ב.) אור לי"ד בודקין את החמץ, ביעור וכבר בדק כל מקום שמכניסין בו חמץ וביערו אין צריך ביטול אינו אלא משום חמץ שאינו יודע ובכל בדק כל מקום שמכניסין בו חמץ וביערו אין צריך ביטול אלא שרב יהודה חידש ואמר הבודק צריך שיבטל אמא ימלא חמץ שהיה דעתו עליו וכמ"ש רבינו פ"ג (ה"ז-ח). ואפשר שתקנת אמוראים היא שחשו לזה והיינו אלא הזכירו במתני' ביטול אי נמי אפשר דלא אילטריך אמתני' לאהדורי ביטול דהוי דאורייתא ומה שהזכירה ביעור לאשמועינן אלמא דר' יהודה ורבנן ורב יהודה לפרושי מתני' אתא. ולהר"ן שיטה אחרת בזה בפי' הסלכות וא"א לפרש אותה שיטה לדעת רבינו. והתימה מה"ר שפתם בדברי ולא פירש מה דעתו בכוונת רבינו. אבל א"א לישב עשתה זו דאמרינן בגמ' (ו:) אהא דאמר רב יהודה הבודק צריך שיבטל גזירה אמא ימלא גלוסקא יפה ודעתיה עילוה ופריך וכי משכח לה לבטלה ולא איתא דמדאורייתא בעי ביעור לחמץ יודע הכי הא"ל וכי משכח לה ליבערה ומדקאמר לבטלה אלמא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי וה"ק ליבטלה מיד דמשכח לה ותו לא עבר עלה בבל יראה ובחר הכי ליבערה משום עלוה דרבנן וכן בכמה דוכתי אמרינן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי לה אלא ודאי אין ערב לנוסחת זו ועשות סופר היא ואח"כ מצאתי שכתב רבינו בסוף הלכות ברכות (פי"ש הי"ד) שאשה שגמר בלבו לבטל עשתה אלות הביעור קודם שיבדוק כמו שיתבאר במקומו, הרי מפורש דבביטול בלא בדיקה סגי וכן מצאתי בספר רבינו מדוייק שכתבתי בו כאן כך ומה היא השבתה זו האמורה בתורה שיבטל החמץ בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל ובכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר ובדבר שאין בו צורך כלל ומשמע מהגהות שזו סיתה נוסחתם בספרי רבינו וכן בכמ"ג הביא בלבון אמצאתי. גם בספר בית מועד כתב לשון רבינו בנוסחת הזאת אמצאתי גם בפירוש ה"ר מנוח כתובה נוסחת זו: ג ואין קובעין מדרש בסוף יום י"ג. וא"ת למה כתב בסוף י"ג ולא אחלת ליל י"ד כמו בתחלת הלשון. וי"ל דאשמעינן דמסוף יום י"ג אסור להתחיל ללמוד ומפיק ליה מדאמר אביי (ד.) הלי לורבא מרבנן

רבינו מנוח

לקרא לא יראה לך חמץ בתורת חמץ אבל בתורת עפר יראה. והביטול מועיל בחמץ הידוע לו ואינו יכול לבערו כגון נפלה עליו מפולת או העושה את ביתו מוקף לו מי שהוא בעיר אחרת ואינו יכול לבא בעירו אבל בחמץ הידוע לו ויכול לבערו לא סגי ליה בביטול:

ג כ"ה ובד"ם לחפש אחר החמץ במחבואות כו' וכן מדברי סופרים שבודקין ומשביתין וכו' כלומר בודקין תחלה ואח"כ ששין בטול. מפני שבלילה מצויין כל העם ואור הנר יפה לבדיקה וגמרא (ה.) אמרינן (דאמריכו למימר) הני מרי טעמי, דאי אמר בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם הוה אמינא יבדוק ביום קמ"ל ואור הנר יפה לבדיקה ואי אמר אור הנר יפה לבדיקה הו"א בית אפל בודק ביום י"ד אור הנר קמ"ל בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם. וירושלמי (פ"א ה"ח ש"ב) בעי אדם בעל ובית אפל אפי אמאי ומשני מלהון דרבנן לא אמרי דמנהר בגוויה מנהר ביומא דאמר רב הונא כד הוינן ערקין בגוויין בוטיתא בהדרא דבה הין מדליקין עלינו נרות בשעה שהיו כהים היינו יודעים שהוא יום וכשעה שהיו מבהיקים היינו יודעים שהוא לילה משמע דאפילו בבית אפל אור הנר יפה לבדיקה בלילה יותר מביום. ואין קובעין מדרש בסוף יום י"ג וכן החכם לא יתחיל לקרות בעת זו כו' נראה שהרב פירש הא דאמרי' בגמרא (ד.) לא ליפתח בעידנא בעתא כלומר אם קבע עת לתורתו בלילות לא יתחיל בעת זו שמא ימשך ולא יבדוק בתחלת זמן המצוה ולא דוקא תגמוד אלא אפילו במקרא ואמר עניני חכמה אסור כמ"ש הרב לקרות כי החכם בעולם בינתו והפלגת פלפולו אפילו במקרא ימשך. ואין נ"מ מי שהוא בעל מלאכה שאסור לו להתחיל במלאכתו עד השלמת המצוה השנתה ת"ח שדעתו ומחשבתו תמיד על מצות השם חייב שמא יפגע שאר בני אדם לא כ"ש. וכתב הראב"ד (בהש' בעפ"מ רש ספחים) אע"פ שהתלמיד נותן טעם לאור י"ד (ב.) משום לישנא מעליא עיקר הטעם הוא כי עם אור היום צריך להתחיל אחר שקיעת החמה מיד כדי אלא יתרשל ואלא יתחיל במלאכה אחרת. ומ"ש הרב בסוף יום י"ג כתב משום דאמרי' בגמרא (שם) באורתא דתליסר

לחם משנה

ב ומה היא השבתה כו'. מלשון רבינו שכתב שיסיר החמץ הידוע וכו' משמע דמדין תורה לא סגי לחמץ הידוע ביטול אלא שיסירנו מרשותו ולא סגי ביטול אלא לשאינו יודע ומדברי סופרים לבדקו ולחפשו מה שאין כן מדין תורה אלא אין צורך לבערו אלא כשמוצא אותו אבל לא יחפש אחריו שכן כתב שיסיר החמץ וכו' ושאינו יודע שבטלו וכו'. אבל קשה לזה דמנין לו כן אם ההשבתה האמורה בתורה פירוש ביטול מנין לו לחלק בין ידוע לשאינו ידוע. ועוד קשה דלקמן בפ"ג (ה"ט) גבי מי שלא מציאו קודם שעת הביעור וכו' כתב שם ה"א ובעבר דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה והתם הוא חמץ ידוע ואפילו הכי קאמר התם דסגי ליה בביטול. לכך נראה דמה שאמר רבינו כאן שיסיר לאו למימרא דאם בטלו לא סגי בהכי אלא שכתב כן משום שהוא הדרך היותר נכון שכיון שהוא כרשותו וראוהו ודאי שצריך שיבערנו כך נראה לי בדעת רבינו *:

ג ואין קובעין מדרש בסוף יום י"ג וכו'. רבינו מפרש אע"פ שלא ייהיה בלילה עצמו וזהו שכתב ה"א ופירש רבינו בסוף י"ג:

* נ"ל שכ"כ לרווחא דמילתא כי לגיר' שבכמ"מ לק"מ (המגיה דמשפרדס).

הגהות מיימוניות

[ב] וכן פיר"ש (ד:) דביטול מועיל מקרא דתשביתו. וקשה הרי לר"ע ההבתה זו הבערה היא ופר"ת (ס' הישר מ' מי שלם) דביטול מועיל מדקאמר אלא מי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ואע"ג דאמרינן בנדרים לשון הפקר פתוח משלשה הוא מדרבנן כריב"ל דפליג אדר' יוחנן בסוף

מגדל עוז

ג"ה. וכן מדברי סופרים שבודקין עד אין צריך בדיקה. פ' קמא דפסחים (דף כ') :

מקורות וציונים

ה"ב. ומה היא השבתה סס ד: כסופת רש"י דלא כתום', עור מי' תל"מ. ויחשוב אותו כעפר לקמן פ"ג ה"ז. במ"מ הביכי מבטל לשון זה ברי"ף. במ"מ דשליח נמי מבטל שו"ע מי' תל"ב פ"ד:

ה"ג. ומדברי סופרים סס כ.. ה.. שו"ע שם סי"ת. ואין קובעין מדרש בסוף יום י"ג עפמ"ג נמ"ז דרש"י חולק. בתחילת זמנה עיין פר"מ:

שנויי נוסחאות

ה"ב. שיבטל החמץ בלבו ויחשוב בקלת כמ"ר ברוב דפו"י ובאהר"ח שיסיר החמץ הידוע לו מרשותו ושאינו ידוע יבטלו בלבו ויחשוב וכבר הנו הלשנוים ובאמרוים לי מוטיל בטול לחמץ ידוע עי' רבנו מנוח וכ"מ כאן וב„פפח" שבסוף הספר. החמץ בלבו בכמ"י תימניים ובדפו' קדמון החמץ מלבו.

הגר"א

ה"ג. מתחלת ליל ארבעה עשר. דמשום הכי נקט אור לומר בתחלת הגילה שיש עדיין אור, שבגלו"ם לא היה שם חשך לאור תמוה לשנא מעטין. רא"ש"ד, ועי' ר"ן שם. (תל"מ אות מ').